

Den eviga hemlängtan -

Fyra f.d. jugoslaviska invandrares syn på återvandring.

Av Dragana Pribak

Ht - 2011

Abstract

Author: Dragana Pribak

Title: Longing for home - Four former Yugoslav immigrants' views on return migration
(translated title)

Assessor: Lars Harrysson

The purpose of this study was to get a greater insight and understanding into how these people have been integrated into Swedish society and also to study which major factors played and made that most of these people did not return home again. The Swedish economy exploded extensively which created a huge need of labor power for the Swedish industry after the Second World War. This big import of labor was during the period of 1960-1970 and biggest emigration of people to Sweden came from former Yugoslav country, people who wanted to improve their life situation. The recruitment of these people went mostly through Swedish institute of labor (AMS) through Yugoslavian institute of labor and the Swedish embassy but many also came privately through friends and relatives. These people came to Sweden with the intention of returning to their country with much better economical funds and enough savings that they could reinvest into their own country. Sweden was a country filled with opportunities who offered all of these factors but most important, they all saw themselves as being a temporary labor in fact very few of them returned to their homeland. Why didn't these people return? What happened that made them not being able to fulfill their dream of returning? What happened with the integration in their new country Sweden? These are some of the questions I'm going to approach in this thesis. The result of this study showed that none of the respondents returned to their home country for their children's sake, but it also demonstrates that the personal economy was one of the deciding factors that made them stay in their new country.

Key words: return migration, labor immigration, integration, Yugoslavs,

Innehåll

1. Inledning.....	4
1.1. Problemformulering	4
1.2. Syfte och frågeställning	5
1.3. Bakgrund och tidigare forskning	5
2. Teori och begrepp.....	7
3. Metod	9
3.1. Val av metod	9
3.2. Urval, undersökningspopulationens avgränsning.....	10
3.3. Metodens förtjänster och begränsningar	10
3.4. Metodens tillförlitlighet.....	11
4. Etiska överväganden.....	11
5. Resultat av intervjuer.....	12
5.1. Milan 63 år	12
5.2. Mia 69 år	14
5.3. Stefan 58 år.....	17
5.4. Anna 61 år	19
6.1. Hur såg deras planer och mål ut när de kom till Sverige?.....	23
6.2. Varför åkte de aldrig tillbaka till sitt hemland?.....	24
7. Avslutande diskussion.....	25
8. Referenslista	27
Bilaga 1.	28
Intervjuguide	28

1. Inledning

1.1. Problemformulering

Efter andra världskriget förvandlades Sverige från att vara ett utvandringsland till ett land som började importera arbetskraft från andra länder. Den svenska ekonomin expanderade kraftigt vilket skapade ett stort behov av arbetskraft främst inom industrin. Den största tillväxten av befolkningstillskottet (invandrare) skedde under perioden mellan 1960- och 1970-talet. Många av dessa invandrare kom från forna Jugoslavien med en önskan om att förbättra sin livssituation (Olkiewicz, 1990). Den svenska arbetsförmedlingen (AMS) genomförde en organiserad arbetskraftinvandring via sitt kontor i Belgrad där de samarbetade med den jugoslaviska arbetsförmedlingen (Zavod za zaposlivanje) och den svenska ambassaden. Majoriteten av de arbetskraftinvandrare som kom från Jugoslavien tillhörde arbetarklassen och bodde på landsbygden i sitt hemland. Många var dessutom lågutbildade och hade på sin höjd en grundskoleutbildning (Meurle & Andric, 1971).

Ämnet som jag har valt att skriva om är just den här gruppen invandrare som kom till Sverige på 1960-1970 talet från forna Jugoslavien vars liv blev något helt annat än vad de hade planerat när de ankom till Sverige. Många, eller de flesta, såg sin vistelse i det nya landet som tillfällig. De såg ett land som kunde erbjuda de större möjligheter än vad deras hemland kunde. Deras framtidsplaner var att skaffa sig resurser, att genom arbete kunna förbättra sin ekonomiska situation markant, de skulle spara så mycket det bara var möjligt för att sedan kunna återvända till sitt hemland som välbärgade med sparkapital som självklart skulle investeras i hemlandet (Olkiewicz, 1990). Faktum är att väldigt få faktiskt återvände hem och det är här min nyfikenhet väckts och som jag ämnar fokusera på i detta arbete. Varför åkte dessa människor aldrig tillbaka till sitt hemland? Vad gjorde att de inte kunde fullfölja sina planer och drömmar om ett återvändande? Vad hände med integrationen i deras nya land, Sverige?

Det finns också ett personligt intresse i mitt val av ämnet som jag har undersökt eftersom mina föräldrar tillhör den grupp arbetskraftsinvandrare som kom från Jugoslavien på 1960 och 1970 talet. Detta innebär således att jag är uppvuxen med den här gruppen som tillhör första generationens invandrare och är väl insatt och har stor förförståelse för dessa människors livshistoria.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna undersökning är att förstå hur f.d. jugoslaver anser sig ha integrerats i Sverige och haft skäl till att avstå från att återvända till sitt forna hemland. Detta leder till frågeställningar såsom:

- Hur såg deras planer och mål ut när de kom till Sverige?
- Varför åkte de aldrig tillbaka till sitt hemland?

1.3. Bakgrund och tidigare forskning

Under 1960-talet började på allvar den allmänna invandringsvågen från Jugoslavien till Sverige. Sverige var i stort behov av arbetskraft främst inom industrin. År 1965 öppnade AMS (den svenska arbetsförmedlingen) sitt kontor i Jugoslaviens (numera Serbiens) huvudstad Belgrad i samarbete med den svenska ambassaden. De hade sin verksamhet i samma lokaler som den egna inhemska arbetsförmedlingen för att lättare kunna samarbeta kring rekryteringen. Svenska företag som önskade rekrytera jugoslavisk arbetskraft vände sig till AMS som stod för det första urvalet av potentiella nya arbetare och utförde mest muntliga överenskommelser. När den första gallringen var gjord kom en representant från det svenska företaget dit tillsammans med en facklig representant. Dessa två representanter stod för den formella informationen, de informerade om vilken typ av arbete som erbjöds, om möjligheterna till boende för de nyanlända och om lönen. De hade även kortare intervjuer med de sökande. Själva transporten det vill säga färdvägen från Jugoslavien till Sverige fick de sökande lösa på egen hand, likaså andra praktiska saker som exempelvis boendet och logistiken (Meurle & Andric, 1971).

1966 gjordes en överenskommelse mellan dessa två stater gällande den jugoslaviska arbetskraften i Sverige och deras organiserade ankomst till det nya landet. Två år senare, 1968, beslutades det att den svenska socialförsäkringen även skulle gälla dessa invandrare och året därpå, 1969, läggs en ny paragraf till i den redan fastställda socialförsäkringen. Det innebär att de jugoslaviska arbetarna fick rätt till den svenska folkpensionen även om de bestämmer sig för att flytta tillbaka till sitt hemland igen. Kravet var dock att de ska ha varit bosatta i Sverige i minst 15 år räknat från det år de hade fyllt 18 år, det vill säga att om de kommit till Sverige som 15-åringar räknades inte de första tre åren in här. Vidare gällde

kravet att de under deras första 10 år som bosatta i Sverige endast hade rätt att vara borta (ute ur Sverige) i maximalt 1-2 års tid och under de sista fem åren, i den här 15-års perioden, var de tvungna att stanna utan något som helst avbrott (Meurle & Andric, 1971).

Under perioden 1 augusti 1969 till 1 augusti 1970 sökte totalt 3900 personer arbete i Sverige. Av dessa åkte 2000 personer till Sverige med hjälp av AMS och resterande 1900 sökande åkte iväg med hjälp av egna privata medel. År 1969 fanns det således 28 307 jugoslaver som arbetskraftinvandrat. Av dessa var 15 764 män och 12 543 kvinnor. Åldern på dessa invandrare varierade mellan 16 och 67 år men den största åldersgruppen var de som var mellan 26 och 35 år gamla. Majoriteten var gifta hela 72,2% och resterande hade varierande status så som singlar som utgjorde näst största gruppen med sina 22,1%, frånskilda 3,7 % och änkor/änklingar 1,9 %. Enligt undersökningar som gjordes av Meurle och Andric (1971) visar dessa att de jugoslaviska invandrarna arbetade i större utsträckning än vad svenskarna gjorde vid studiens tidpunkt. Intressant är att studien visar att det var dubbelt så många jugoslaviska kvinnor som hade arbete jämfört med de svenska kvinnorna. Å andra sidan så var det dubbelt så många svenska kvinnor som valde att vara hemmafruar och arbeta deltid (Meurle & Andric, 1971).

Jugoslavien var på den tiden en federation som bestod av sex olika delrepubliker och som hade lika många sydslaviska folkgrupper. Dessa var serber, kroater, bosnier, makedonier, montenegriner och slovener. Av de som invandrade till Sverige under åren 1964 och 1968 hade majoriteten serbiskt ursprung med sina 44,3% (Hamberg, 1979).

Undersökningar som gjorts av Olkiewicz (1990) i form av olika intervjuer bland de nyanlända visade att de flesta inte hade planer på att stanna alltför länge i det nya landet. De flesta såg sin vistelse som tillfällig här därför ansåg de att det inte fanns någon mening med att göra mer omfattande eller långsiktiga satsningar. Samtidigt fanns där ändå en strävan efter att uppnå ett socialt erkännande och i denna strävan fanns ändå behovet av att behålla den historiska kontinuiteten och känslan av den egna identiteten kvar. De som planerade att återvända till Jugoslavien hade svårare att integrera sig både socialt, ekonomiskt men också yrkesmässigt och så länge de höll drömmen om återvändandet vid liv mer än deras vardag, ju svårare blev det att aktivt planera en framtid i Sverige. Allt eftersom åren gick blev denna dröm om att återvända dessvärre allt mindre dominerande. Jugoslaverna höll sig mest till varandra, de hade sina egna grupper där de kände större tillhörighet. Största problemet var utan tvekan

språkbristen, väldigt få kunde göra sig förstådda på svenska och det var därför inte så konstigt att de gifte sig med någon från det egna hemlandet (Olkiewicz, 1990).

De arbetade hårt och tackade för det mesta alltid ja till extra arbete utöver den ordinarie arbetstiden. Många arbetsgivare erbjöd boende i små barracker men efterhand när ekonomin stabiliserats valde de flesta att skaffa sig hyresrätter. Kapitalet som de lyckades spara investerades i att bygga nya hus i deras hemland. Deras motiv till invandringen var av stor betydelse för hur deras omställning i det nya landet skulle komma att bli (Olkiewicz, 1990).

2. Teori och begrepp

Den svenska integrationspolitikens mål är att alla, oavsett etnisk eller kulturell bakgrund, ska ha lika rättigheter och möjligheter som ursprungsbefolkningen. Soydan (2010) beskriver Sverige som ett mångkulturellt land där det ur ett sociologiskt och socialantropologiskt perspektiv är som en skådeplats för människor med olika kulturella bakgrunder och deras möten. Han ställer frågan om vad kultur egentligen är och vad som definierar den och svarar samtidigt med att det kan vara svårt att precisera detta begrepp istället försöker man hitta förklaringarna genom att använda sig av ett begrepp som kallas för beskrivande kulturbegrepp (Goldberg, 2010).

En kultur är det som människan lär sig om hur något ska vara, exempelvis om vad som anses som rätt eller fel, som bra eller dåligt och så vidare, det innebär också att en viss kultur förs vidare till andra generationer och att den specifika gruppens medlemmar är väl medvetna om deras egen kultur. När en människa jämför sin egen kultur med andras blir denne medveten om eventuella skillnader och likheter som finns. Vidare tar Soydan (2010) här upp ett bra och relevant exempel om mötet mellan en invandrare och en svensk där en del kulturaspekter skiljer sig åt markant, det handlar främst om synen av hur barnuppfostran ska tillämpas men även synen på alkoholvanor, äldreomsorg och matvanor. Det är i dessa möten och situationer som en kulturkonflikt kan uppstå mellan de här två kulturerna. En kultur anses vara en kraftfull begivenhet och den är således människans sätt att uppfatta omvärlden. Kulturer som tillhör en minoritet kan uppleva ett hot av att bli dominerade och uppslukande av majoritetens kultur och den här förändringsprocessen omfattas av en så kallad trestegsmodell som omfattas

av olika stadier som går igenom, dessa är ackulturation, integration och assimilation. Det första stadiet som en invandrare går igenom är ackulturationen som är en funktionell anpassning såsom exempelvis att ta sig an nya klädesvanor eller att de nyanlända tillämpar regler som är betydelsefulla i vardagslivet. Det här stadiet öppnar således nya vägar som erbjuds av majoritetskulturen. Nästa steg i en förändringsprocess är integrationen som innebär att den egna sociala organisationen löses upp eller kanske aldrig byggs upp. Ordet integration kommer ursprungligen från det latinska integrera och betyder att något fogas samman eller göra helt, att det nya perspektivet helt enkelt sätts ihop med de som redan finns så att en helhet uppnås (Olkiewicz, 1990). Invandrare som har lyckats med sin integrering i det svenska samhället har blivit delaktig av de svenskas familjemönster, deras rekreationsvanor och utbildningsinstitutioner och med detta syftar man på invandrarnas förankring på arbetsmarknaden, i arbetslivet och bostadsmarknaden men även på andra saker som både omfattar de materiella och de immateriella förhållandena. Det tredje och sista stadiet är assimilation där invandrare kanske till och med byter sin identitet och blir delaktig av ett värdesystem som majoriteten gör i övrigt. Det är ytterst sällan att någon från den första generationens invandrare har lyckats med detta tredje stadium, med assimileringen, detta på grund av att deras egen uppväxtkultur är så djupt rotad (Goldberg, 2010).

Den här förändringsprocessen har i teoretiska diskussioner om just migrationen kritiserats mycket på grund av att det som avses som integration förutsätter att en avgränsning ska kunna göras mer än vad som är önskvärt eller möjligt. För nyanlända gäller det att kunna hitta sin plats i det sociala landskapet i deras nya land, detta kan se ut på många olika sätt men det är också av stor vikt att poängtera att dessa invandrare faktiskt samtidigt bidrar till en omformning av det svenska landskapet. Det är också viktigt att framföra att det finns stora skillnader mellan invandrare som kommer från olika länder med olika bakgrund eftersom skillnaden finns i förhållandet till det egna landet och det är just den skillnaden som kan vara en av grunderna till hur dessa människor anpassat sig i det nya landet, vissa har klarat anpassningen mycket väl andra inte. Anpassningsförmågan har att göra med ifall deras kontakt med sitt hemland är svagt och om de har bestämt sig från början att de faktiskt har kommit till Sverige för att stanna eller inte. Vilken utbildningsnivå dessa invandrare har haft vid invandringen har en viss betydelse i frågan om anpassningen, det är således mer de med lägre utbildningsnivå som har klarat sig betydligt bättre än de med högre utbildningar (Ahrne, Roman & Franzén, 2008).

3. Metod

3.1. Val av metod

Jag har använt mig av kvalitativ metod för att kunna åstadkomma en mer detaljerad bild av historien som uppsatsen bygger på. Genom tematiskt öppna intervjuer gavs möjlighet till en mer öppen dialog mellan mig som intervjuare och den som blivit intervjuad. Utrymme gavs till följdfrågor som spontant uppkom (Bryman, 2008). Jag tyckte att det var relevant att använda mig av den här typen av intervjuer med hänsyn till den gruppen av människor som jag har intervjuat men också utifrån det som arbetet handlar om och vad jag önskade få fram. Eftersom det fanns brister i svenska språket hos de intervjuade valde jag att göra intervjuerna på deras hemspråk som är serbiska för att undvika missförstånd och för att ge dem större möjlighet att kunna uttrycka sig på sitt eget sätt. Eftersom jag är tvåspråkig och har både svenska och serbiska som mina modersmål anser jag att det bara var till en stor fördel att kunna genomföra detta på serbiska för de intervjuades skull då de kunde ge mig en mer nyanserad bild av sina egna upplevelser. Transkriberingen av intervjuerna gjordes även de på serbiska och följaktligen kodningen av dessa. Översättningen från serbiska till svenska är gjord av mig personligen.

Aspers (2007) beskriver att man använder sig av logiken i samtalet, att grunden ligger i att använda det språk som vi använder i vår vardag och att vi under en intervju kan vara oss själva och inte i egenskap av en forskare. Detta skapar i sin tur en mer avslappnad atmosfär och den intervjuade kan känna sig mer bekväm i en sådan här situation. Vidare anser jag precis som ovan nämnda författare att anpassningsförmågan är mycket viktig hos den som forskar och minst lika viktig är förberedelsen innan en intervju för att försöka minska känslan av osäkerhet eller obehag hos den som blir intervjuad. Förberedelsen innan en intervju är en del av den informationen som ges till de som ska intervjuas, en kortfattad men lättförståelig beskrivning av vad syftet med intervjun är och hur deras delaktighet kan komma att se ut (Aspers, 2007). Bryman (2008) däremot beskriver kvalitativ forskning som tolkningsinriktad, utifrån kunskapsteoretiskt synsätt, där tyngden läggs på den sociala verkligheten och dess förståelse om hur människan tolkar verkligheten i en viss miljö. Orden i en kvalitativ studie är viktiga i sitt sammanhang (Bryman, 2008).

Svårigheter som uppstod under arbetet var att hitta adekvat litteratur som skulle kunna passa in på mitt ämne. Det finns mycket att läsa om själva invandringen, om arbetskraften som behövdes i Sverige men det är mer kopplat till industrialiseringen och ekonomin men inte så

mycket om den sociala aspekten om hur dessa invandrare hade det i övrigt. Det mesta av litteraturen har många år på nacken, avhandlingar och böcker är för det mesta från 1970- och fram till 1990-talet. Någon form av uppföljning om hur de här invandrarna som har stannat kvar har det idag saknas dessvärre, eller så har jag inte lyckats hitta det. Jag fick rådet att eventuellt koppla mitt ämne med litteratur som rör invandrare som kom till Sverige under 1990-talet från övriga länder runtom i världen, men valde medvetet bort den kopplingen. Jag anser att det är två helt skilda händelser och utgångspunkterna för respektive invandring skiljer sig enormt mycket då de sistnämnda flydde kriget som pågick i deras land.

3.2. Urval, undersökningspopulationens avgränsning

Jag hade från början planerat att intervjua sex personer men två av dessa avböjde i sista stund, de hade ångrat sig så de. Istället blev det totalt fyra personer, två kvinnor och två män. Alla fyra i min intervjugrupp är serber. Samtliga har kommit till Sverige under åren 1965 till 1975. Jag har här gjort ett målinriktat urval, det vill säga att jag medvetet valt dessa individer som refererar till mina frågeställningar och där dessa stämmer väl överens med urvalet som jag gjort (Bryman, 2008). Jag vill också förtydliga att jugoslaver benämns när det handlar om dåtid och serber används i texten i nutid.

3.3. Metodens förtjänster och begränsningar

Med en kvalitativ metod ges möjligheten till ett mer nära samarbete med den intervjuade. Den här metoden anser jag vara mer passande för den här uppsatsen eftersom jag vill lyfta fram intervjupersonernas egna reflektioner och livsberättelser och detta kan inte uppnås vid en kvantitativ metod.

Jag vill här dra en viktig parallell som kan kopplas till Asperts (2007) beskrivning av att kunna utföra en förstudie i en främmande kultur. Visserligen handlar författarens text om att forska i andra länder och hur viktigt det är att "lära känna" fältet där man ska göra sin forskning för att kunna undvika missförstånd och andra problem som kan uppstå, vare sig de är av vetenskaplig karaktär eller mer praktiska saker men även hur viktigt språket är i sådana här sammanhang. De här aspekterna ska självklart inte avskräcka en forskare från att forska om eller i främmande kulturer, men det underlättar betydligt om man är väl införstådd i skillnader

mellan olika kulturer. I undersökningen som gjorts för den här uppsatsen är det här fältet som Aspers (2007) nämner ovan redan väl utforskat av författaren (Aspers, 2007).

Begränsningar i denna undersökning kände jag var lite i att tiden som vi hade till förfogande inte räckte till en mer omfattande undersökning med fler antal intervjuer.

3.4. Metodens tillförlitlighet

När man använder sig av kvalitativ metod kan det vara svårt att mäta reliabiliteten och validiteten som man annars kan göra i en kvantitativ metod. Här kan resultatet istället se olika ut vid olika undersökningstillfällen eftersom det handlar om individen och sammanhanget som undersöks (Bryman, 2008). Ett sätt att styrka trovärdigheten i min uppsats enligt Guba och Lincoln är exempelvis att jag har visat mitt färdiga material till de som jag har intervjuat för att på så sätt få bekräftat att jag verkligen har uppfattat deras berättelser rätt. Ett annat sätt att förstärka överförbarheten i arbetet är att skapa det som Geertz kallar för ”thick descriptions” alltså att föra in täta och fylliga beskrivningar av de detaljer som framkommer under intervjun (Bryman, 2008). Jag har i mitt arbete försökt göra detta genom att översätta vissa ordspråk, även om det vid översättning på svenska inte kanske kan få samma effekt om det översätts bokstavligt, jag har i dessa fall valt att lägga till ett svenskt ordspråk som kan likställas eller ha samma bakomliggande betydelse som det som sagts på serbiska. Men det betyder inte att jag tar bort det ursprungliga. Även här kan språket vara ett sätt att ytterligare stärka tillförlitligheten i uppsatsen. Genom att låta de intervjuas på deras hemspråk har de fått möjlighet att uttrycka sig mer varierat och ingående vilket har framhävts i den färdiga texten. Jag har i detta arbete försökt lyfta fram dessa människors egna tankar och funderingar kring ämnet och inte på något sätt försökt påverka de.

4. Etiska överväganden

Personer som jag har intervjuat har, enligt Vetenskapsrådets informationskrav, informerats om vad undersökningen gäller, vad syftet med intervjun är och att de ställer upp helt frivilligt men också att de är införstådda med att de har rätt att dra sig ur undersökningen när helst de själva vill. Jag har personligen informerats de berörda, både innan intervjun när första

kontakten gjordes men också när vi väl träffades. Informationen gavs på deras hemspråk för att inte några missuppfattningar skulle uppstå. Vidare så har intervjupersonerna informerats om samtyckeskravet, det vill säga att de själva har kunnat bestämma över sin medverkan i intervjun, hur länge de ville medverka och att de inte skulle komma att utsättas för någon som helst påtryckning från min sida att fortsätta om de inte vill. De har även informerats om att arbetet kommer att skötas konfidentiellt vilket innebär att deras personuppgifter inte kommer att röjas på något sätt. För att kunna framställa det färdiga arbetet har de intervjuades personuppgifter avrapporterats så att det inte kan bli möjligt att identifiera vem det handlar om (Vetenskapsrådet 2011-10-25). Jag har därför valt att använda mig av fingerade namn, Milan 63 år, Stefan 58 år, Anna 61 år och Mia 69 år. Samtliga har som redan nämnts serbiskt ursprung men såg sig själva under flera decennier som jugoslaver.

5. Resultat av intervjuer

5.1. Milan 63 år

Milan växte upp i en storstad i dåvarande Jugoslavien, han gick ut fyraårigt gymnasium med teknisk inriktning och efter sina studier var det dags för mönstring och därefter inkallelse till militärtjänstgöring. Han hade dansat på professionell nivå under många år och efter militärtjänstgöringen blev han anställd i en av de mest kända dansensemblerna som fanns på den tiden i det forna Jugoslavien. År 1971 gifte han sig med en tjej som redan var bosatt i Sverige och tog tåget till det nya landet för kärlekens skull.

På den tiden behövdes inget visum för oss jugoslaver, vi kunde resa vart vi ville. På 70-talet var vårt röda jugoslaviska pass ett av de mest uppskattade i Europa, det var mycket bra tider då. Jag kom hit som en vanlig turist.

Tre månader efter sin ankomst fick han via några bekanta sitt första arbete, det var inom industrin och delvis inom det egna yrket men det blev inte långvarigt.

Vi var många landsmän som jobbade på samma ställe. Jag jobbade där i åtta månader men sen sa jag upp mig själv, det var väldigt slitsamt, nästan som att man hade ett gruvarbete! Eller som slavarbete! Men det var inte svårt att hitta nytt jobb då ändå.

Milan hade planer på att återvändra till hemlandet efter några års arbete i Sverige, därför såg han till en början sina arbeten endast som tillfälliga. Han ville tjäna ihop tillräckligt med pengar för att kunna köpa sin drömbil.

Min dröm var att köra en BMW en vacker dag, och det gjorde jag också (ler)!

Han blev aldrig erbjuden svenskundervisning av sina arbetsgivare som han hade under de första två åren. Det var först efter två år i Sverige som han skrev in sig på en kurs för att lära sig svenska men det gick inte så bra och han slutade efter bara några veckor.

Läraren var en finska och det enda hon pratade om var om tandkräm!
Vilka märken det fanns i Jugoslavien och i Sverige, jag menar,
Herregud, hur viktigt var detta egentligen vi var ju inte analfabeter
precis!

Han bestämde sig för att lära sig språket på egen hand och började läsa mycket tecknade serietidningar, typ Kalle Anka, för de hade ganska enkla texter som var lätta att följa och förstå men dessförinnan hade han redan hunnit lära sig grunderna.

Mina första svenska ord som jag lärde mig var faktiskt höger och vänster! På övergångsställen, på marken stod det skrivet höger och vänster och efter ett tag fattade jag vad det betydde men jag uttalade det självklart fel i början, det blev ”hoger och vanster”.

Det var ändå mycket viktigare att arbeta så hårt man kunde och orkade tyckte Milan och tillägger att han inte umgicks så mycket med svenskar på fritiden utan mest på arbetstid. Han berättar vidare:

Jag och mina landsmän har vid många tillfällen försökt att umgås med svenskar men det var svenskarna som inte ville umgås med oss och jag tror att anledningen till att de inte ville var för att de var skeptiska mot oss invandrare.

Vidare beskriver han känslan av hur han kände sig undervärderad av svenskarna och upplevde det som att han var tvungen att arbeta mycket hårdare än vad de behövde göra.

Han har tre vuxna barn och arbetar lika hårt än idag. Han tycker att han trots alla svårigheter i början ändå har anpassat sig mycket väl här i Sverige och kan idag inte tänka sig att bryta helt med detta land som ändå har gett honom möjligheter att leva ett tryggare liv när hemlandet inte hade samma möjligheter att erbjuda.

Jag var inte en av de som drömde om att flytta tillbaka eftersom jag insåg att jag ändå skulle stanna här tills jag blir pensionär. Det var mest för barnens skull som vi valde att stanna och sen började kriget i Jugoslavien. Det är väl ingen som är så dum att lämna ett tryggt land för ett land i krig även om det är ens eget land.

Det är inte många år kvar tills Milan ska gå i pension, han planerar då att åka periodvis till hemlandet.

Man har jobbat hela sitt liv och slitit så mycket men med den pensionen jag kommer att få sen kan man inte leva gott på här i Sverige, det kan jag däremot göra i Serbien. Där och då kommer jag att kunna njuta.

5.2. Mia 69 år

Vid årsskiftet 1965-1966 kom Mia till Sverige. Mia kom från landsbygden och hade endast gått de fyra första åren i grundskolan eftersom hon behövdes mer hemma på föräldrarnas gård. När hon gifte sig flyttade hon till en mellanstor stad i Jugoslavien till sin man. Hon och hennes två små barn tog tåget hit, som var det vanligaste färdssättet på den tiden. Endast sex månader tidigare hade hennes make kommit till Sverige via ett svenskt företag som hade varit i Jugoslavien och sökt efter arbetare med specialiserad yrkeskunskap inom industrin. Maken fick två års kontrakt och hade till en början sitt boende i en av barackerna som erbjöds av arbetsgivaren men fick en hyreslägenhet strax innan resten av familjen skulle komma. På frågan varför de valde just Sverige att invandra till säger hon att:

Alla sa att Sverige var det bästa landet man kunde åka till.

Men riktigt varför det var bäst kunde hon inte svara på, det fick hon ingen förklaring till riktigt. Deras plan var att stanna i Sverige i endast fem-sex års tid och sedan återvända hem

igen. Omställningen i det nya landet var minst sagt problemfritt och maten var ett av dilemman som de fick brottas med i början.

Det fanns ingen vitlök här i Sverige på 60-talet, de sa att man bara kunde köpa det på apoteket, och hur skulle vi kunna laga mat utan den! Det hände ofta i början att vi köpte fel för vi kunde inte språket. På konserverna var det bilder på något som såg ut som någon gryta, köttbitar, men det visade sig senare att det var kattmat eller hundmat i konserverna.

Släktingarna skickade ofta paket med hemlandets specialiteter (som idag kan köpas i alla större matvaruhus) via bussarna som körde sträckan mellan Jugoslavien och Sverige.

Varje gång någon hade fått ett paket från Jugoslavien med korvar, sljivovica, vitlök, paprika, fetaost och annat gott samlades vi hemma hos oss eller någon annan familj och umgicks, åt, sjöng och grät ihop. Oj vad vi grät! Vi grät för att vi saknade vårt hem och vår familj och släkt som var kvar i Jugoslavien.

Ganska omgående efter bosättningen i det nya landet skrev hon in sig själv på Arbetsförmedlingen och lyckades få ett arbete inom matindustrin på en annan ort än den hon bodde i. Pendlandet blev för jobbigt med två små barn hemma och hon sökte och fick ett annat arbete på den egna orten, den här gången i ett kök på ett internat. Fem år hade passerat och de åkte inte hem. Första anledningen till att de inte kunde åka tillbaka var att de inte hade något boende i hemlandet, det var svårt att hitta boende och de hade inte tillräckligt med kapital för att kunna köpa en bostad. Vistelsen i det nya landet förlängdes med ytterligare fem år. 1976 fick de sitt tredje barn och samma år hade de lyckats påbörja byggandet av eget hus i hemlandet. Mellanbarnet lämnades kvar i hemlandet eftersom hoppet och drömmen om att återvända tog fart igen. Året därpå blev hennes man mycket sjuk och fick genomgå en operation som gjorde att planerna sköts fram hela tiden. Det innebar självklart inte att han slutade arbeta men däremot omplacerades han från industrin till att börja arbeta på färjan som hade sina dagliga turer till Danmark. Barnet som hade stannat hos sina släktingar började så småningom mellanstadiet i hemlandet och vistelsen förlängdes varje år till nästkommande år.

Mia uppger att de aldrig erbjöds någon svenskundervisning i samband med deras invandring. Inte heller var det någon som informerade de om den svenska socialförsäkringen, vilka

rättigheter de hade däremot visste de vilka skyldigheter som gällde. Barnen togs om hand av släkt och vänner, de fick turas om och passa de beroende på vilka skift de arbetade. Hon berättar vidare att hon lärde sig det svenska språket mest via sitt arbete

Jag kommer ihåg en svenska som hjälpte mig mycket med språket, hon var jättesnäll, men vi umgicks aldrig med svenskarna på fritiden utan bara på jobbet. Svenskarna är så kalla människor.

De sista åren som Mia var arbetsför arbetade hon som kallskänka på samma arbetsplats där hennes man hade sin anställning. De arbetade hårt och tog extrapass så fort det fanns tillfälle och möjlighet till det. De hade även skaffat sig ett extraarbete, sidan om sina ordinarie arbeten, som städare på ett annat företag. Anledningen till att de arbetade så hårt var för att kunna köpa sig en bra bil och för att kunna fortsätta bygga färdigt huset i hemlandet.

I mitten av 1980-talet tog det hårda arbetet ut sin rätt för både Mia och hennes man, hon blev först sjukskriven och därefter sjukpensionerad på grund av förslitningsskador och tio år efter dog hennes man i sviterna av längre tids sjukdom. En speciell händelse minns hon än idag mycket tydligt och det var strax innan hon blev sjukskriven, hon säger:

Jag kommer ihåg att jag råkade höra ett samtal från kontoret på jobbet, det var ett möte mellan en representant från facket och andra tjänstemän. Han från facket sa att de ville göra sig av med min man för att han inte kunde jobba lika hårt som innan han började bli dålig. Jag blev jätteledsen och packade ihop mina saker, jag ville bort därifrån. Men våra barn fick i alla fall sommarjobb där istället.

Efter makens död dog även alla planer på att flytta tillbaka till hemlandet, barnen var redan vuxna och hon ville inte längre men det innebar inte att hon slutade drömma om det. Hon tror att hon hade haft ett bättre socialt liv i hemlandet mycket för det egna språkets skull. Även om hon hade adapterat sig väl här i Sverige så var hon känslomässigt och själsligt kvar i det Jugoslavien som hon en gång lämnade. Mia är idag väldigt sjuk, hon har en obotlig sjukdom och behöver mycket hjälp i sin vardag. Hon avslutar intervjun med att tillägga:

Jag ångrar lite att jag inte gifte om mig efter att min man dog. Hade jag gjort det så kanske jag hade haft någon som kan och vill ta hand om mig idag.

Hon vill inte läggas in på ett vårdboende för att hon är rädd och det känns främmande för henne. Hennes sista önskan är dock att även hon ska få begravas i sitt hemland i byn där hon föddes, bredvid sin make.

5.3. Stefan 58 år

Stefan kom, till skillnad från de övriga som han kände, ganska sent till Sverige. Han hade precis ryckt ut från militären och var inskriven på arbetsförmedlingen i hemlandet och sökte i princip alla möjliga arbeten där. Han hade innan militärtjänstgöringen gått ut en treårig gymnasieutbildning med teknisk inriktning. Stefan hade blivit lovad ett arbete i Belgrad antingen som lastbilschaufför, det han hade som huvuduppgift i det militära, eller som svarvare som han var utbildad för men insåg ganska omgående att det bara hade varit tomma löften. I Sverige fanns redan en släkting till honom som hade åkt iväg några år innan och den här släktingen hade ordnat så att Stefan fick ett arbete inom industrin och inom det yrket som han hade utbildning för. I början av 1975 fick han via svenska ambassaden i Belgrad sitt arbets- och uppehållstillstånd beviljat för ett år framåt och med en enkel biljett i ena handen och med endast en resväska i andra satte han sig på tåget med stora förväntningar på det nya landet. Han säger att han tror att han hade bättre förutsättningar än de som hade kommit hit ett antal år tidigare:

De hade ju redan brutit isen, gått igenom det allra svåraste helt ensamma och hjälplösa, vi som kom senare hade i alla fall någon som hade hunnit lära sig lite svenska och kunde tolka till oss.

Han var dessutom ungtkarl och hade inga andra förpliktelser. Hans plan var att stanna i ett par år och kunna arbeta ihop tillräckligt mycket pengar för att kunna köpa en bil och sedan kunna återvända hem igen med lite sparkapital. Inte vid något tillfälle hade han funderingar på att stanna för alltid. Den första månaden delade han boende med sin släkting men fick så småningom en egen hyreslägenhet han minns att hyran var 120 kronor i månaden och på arbetsplatsen fanns en restaurang som dagligen erbjöd en rejäl måltid med efterrätt för endast sex kronor.

Det var jättebilligt och jättebekvämt, man blev riktigt mätt! Det var värre på helgerna då hade man inte lagad middag, jag var ju ungtkarl och kunde inte så mycket om matlagning.

Det gavs ingen formell information om hur den svenska socialförsäkringen fungerade och att även de nyanlända omfattades av samma rättigheter som svenskarna. Den här typen av information fick de av invandrarna som hade kommit till Sverige på 1960-talet och som redan hade hunnit etablera sig. Det enda de kände till var hur man skulle göra ifall man blev sjuk och inte kunde ta sig till sitt arbete, detta hände dock ytterst sällan.

Det var lite pinsamt att säga att man fick pengar av Sjuk-kassan så vi brukade kalla det för ”jugobanka” så att de andra inte skulle förstå vad det var vi pratade om.

Däremot fick Stefan möjlighet till svenskundervisning via sin arbetsgivare som hade ordnat så att de fick svenskundervisning två timmar i veckan på betald arbetstid. Senare gavs även möjligheter till kvällsundervisning.

Vi umgicks med svenskar bara på arbetstid men med svenska tjejer kunde vi umgås på fritiden också (ler).

Varken Stefan eller någon av de som han umgicks med på den tiden hade några som helst planer på att gifta sig med en svenska, det var inget alternativ, inget som de ens funderade så mycket över.

Det hade inte fungerat helt enkelt. Det är olika kulturer och på den tiden var skillnaderna mycket större än idag. Det skulle vara som att sätta (serbiskt ordspråk) ”hornen i säcken” och det vet väl alla att det inte går alls (ungefärlig översättning är att det är en omöjlighet att vara i en sådan förening och att den alltid går itu).

Den 20:e december, knappt ett år efter hans ankomst till Sverige åkte han tillbaka till Jugoslavien för att hälsa på sina föräldrar. Han minns datumet mycket väl eftersom han satt på tåget med tjej som tyckte att han inte var tuff nog eller man nog om han inte rökte cigaretter och den dagen var det första gången han rökte. Året därpå gifte han sig med en kvinna från samma stad som han själv kom från och hon följde senare med till Sverige. Han uppger att det var mest för sina föräldrars skull han gjorde det, de ville att han skulle skaffa familj så att de kunde ta hand om barnbarnen medan de fortfarande var kapabla till det. Åren gick och drömmen om att återvända fanns kvar, han hade börjat bygga sitt eget hus i hemlandet. Han fick nytt arbete och säger att på den tiden kunde man byta arbete och i princip välja och vraka bland dessa. Efter tio års äktenskap och två gemensamma barn gick de skilda vägar. I

samband med skiljsmässan fick han arbeta ännu mer eftersom en stor del av inkomsten gick till underhållsbidrag och andra kostnader som en skiljsmässa medförde, han fick skaffa sig nytt boende och någonstans i den här perioden hade han omedvetet bestämt sig för att han inte skulle kunna flytta tillbaka till sitt hemland igen.

Svenska lagar gjorde kvinnorna knäppa. De lärde sig av varandra om vilka rättigheter de hade och hur mycket de skulle kunna få i ersättning som till exempel barnbidrag, bostadsbidrag, underhållsbidrag. De uppmuntrade varandra de sa typ: vad ska du med gubben till!

Han är idag omgift och fortfarande arbetsför, han har genom åren lyckats bra i sitt arbete och fått befordran vilket innebär ett mildare arbetstempo än det som han har haft tidigare. Stefan har sedan många år tillbaka lagt planerna om återvandring åt sidan men säger att när han blir pensionär planerar de att bo höst- och vinterperioden i Sverige och vår- och sommarperioden i Serbien. Han kan idag inte tänka sig att släppa Sverige helt och att det trots allt är ett land där han levt större delen av sitt liv, det fanns och finns mycket bra saker här också men de dåliga har satt sina tydliga spår både fysiskt och psykiskt. Idag känner han sig lika mycket främling i båda länder:

De kallar mig för svensken när jag är i mitt hemland och när jag är här i Sverige är jag en utlänning!

En personlig reflektion som Stefan delade med sig var att han tycker mycket illa om att han och hans grupp av arbetskraftinvandrare som kom för 40-50 år sedan sätts i samma fack som de som kom som flyktingar på 1990-talet.

Vi är inte längre så omtyckta här, de utgår ifrån att vi alla utlänningar är lika och att vi alla är bidragstagare. Förr var vi mycket omtyckta av svenskar för att vi alla jobbade så hårt, jag gör det än idag men när de ser mig på stan så vet de inte om att jag kom på 70-talet, de tror att jag går på socialen som de andra.

5.4. Anna 61 år

Hon växte upp på landsbygden i hemlandet men flyttade till en medelstor stad där hon studerat fyraårigt gymnasium med ekonomisk inriktning. Anna kom till Sverige första gången

1968 för att besöka sin syster som redan flyttat hit ett par år tidigare, hon stannade bara en månad men passade ändå på att söka sommarjobb för nästkommande år. Året efter kom systemens man på semester till hemlandet och Anna fick åka med till Sverige. Sommarjobbet övergick sedan till en fast tjänst som hon hade ända fram till 1983. Hon uppger att hon inte erbjöds någon svenskundervisning, hon köpte en ordbok och hade den alltid till hands i början. Språket lärde hon sig via sina arbetskamrater på arbetstid. Med svenskar umgicks hon endast på sin arbetstid men på fritiden gick det jättebra att umgås med danskar och finnar för dem tyckte Anna var mycket trevligare. Det var också danskarna och finnarna som gav henne informationen om vilka rättigheter hon hade och överlag så var de mer hjälpsamma. Anna berättar att hon planerade att arbeta ett antal år för att spara ihop lite pengar innan hon skulle flytta tillbaka till sina föräldrar som blev kvar i hemlandet. Till en början bodde hon tillsammans med sin syster och systemens familj men fick efter ett par år en egen hyreslägenhet.

”En dansk kaptan blev kär i mig! Han ville gifta sig med mig och jag var också lite kär i honom. Han sa att han skulle lära mig både svenska och engelska och att vi skulle jobba på en lyxkryssare tillsammans. När jag berättade om detta till min syster och hennes man blev de arga och sa att det inte alls gick för sig, att jag inte fick gifta mig med en främling! Dessutom så skulle vi alla ändå flytta tillbaka så de till mig så jag gjorde som de ville, de var äldre och jag hade stor respekt för dem”

Anna fick sluta träffa kaptanen helt och för att de inte skulle kunna träffas på arbetet så bytte de skift med varandra, systemen tog hennes skift när de visste att just den kaptanen var där.

Jag och min kompis fick inte prata med killar som inte var jugoslaver!
Det var dumt att man hade sådan respekt för de äldre, de bestämde över oss och vi var tvungna att lyda annars blev de arga och hotade med att skicka tillbaka oss till Jugoslavien igen.

För att slippa undan släktingar som bestämde över hennes liv bestämde sig Anna för att åka till Jugoslavien på en kortare semester för att eventuellt träffa en landsman, och mycket riktigt träffade hon och blev mycket förälskad i killen som senare blev hennes make. Åren gick och i mitten av 1970-talet hade hon redan två barn, de arbetade hårt och hade under de åren startat egna företag med ganska bra lönsamhet i dessa.

Vi visste inte att vi hade rätt att få betalt om vi stannade hemma med sjukt barn, vänner och släktingar fick hjälpa till och passa barnen om det behövdes.

Planerna på att återvända igen fanns hela tiden kvar men sköts fram hela tiden och till slut bestämde de sig för att flytta hem till Jugoslavien innan barnen skulle börja skolan. Hon lämnade sitt arbete och sade upp lägenheten. De hade skaffat sig en lastbil och packade ner allt de ägde och åkte till Jugoslavien.

Vi hade blivit lovade både bostad och jobb där hemma av en bekant men när vi kom fanns inget av det. Vi var tvungna att bo hos mina svärföräldrar för att vi inte hade tillräckligt med kapital för att köpa oss en lägenhet och hyresrätter fanns inte.

Efter åtta månader tog pengarna slut som de hade lyckats spara ihop innan hemresan och det ena barnet hade hunnit börja i första klass. Frustrationen blev för stor och alla löften de hade fått av andra uppfylldes aldrig. Anna började sälja en del av sina möbler som dem hade med sig för att kunna få ihop pengar för resan tillbaka till Sverige. Kort därefter åkte hon tillbaka med sina två barn och lyckades få tillbaka sitt arbete som hon hade lämnat. Hon berättar vidare att barnen var främsta orsaken till att hon aldrig mer planerade på att flytta igen, hon ville inte att barnen skulle behöva missa sin skolgång och att det skulle vara för slitsamt för barnen dessutom hade hon ett tredje barn på väg. Hon anpassade sig så gott det gick och fortsatte att arbeta hårt. Priset blev dock ganska högt för det hårda arbetet och Anna fick genomgå en stor operation. I samma period då hon fortfarande var sjukskriven skiljdes hon från maken och hon blev ensamstående med tre små barn. Hon uppger vidare att de inte kände sig så omtyckta av svenskarna och att de ofta fick höra att de inte skulle vara tillräckligt bra i något, att de var odugliga för att de var invandrare. Efter längre tids sjukskrivning började Anna se sig om efter ett nytt arbete.

Utlänningar kallade de oss för! Vi visste att det inte var något fint ord. Jag sökte jobb i en klädesbutik men fick självklart inte det, jag råkade höra ägarinnan säga att jag nog var duktig men att jag var en utlänning så det passade inte!

Hon sökte arbete på färjorna men mycket hade hunnit ändras och de nya cheferna var inte lika glada för att anställa invandrare.

Många sökte jobb där men ingen fick, det pratades om att de inte ville ha oss utlänningar där mer. Jag var ensamstående och var i ganska så desperat behov av ett jobb så jag ljög om att jag hade ett svenskt namn, personnumret stämde men inte namnet. Jag fick jobbet! Av någon konstig anledning trodde den nya kaptenen att min brytning var tysk. Efter sex månader fick jag beröm att jag var en av de bästa anställda där och då erkände jag för kaptenen att jag hade ljugit om mitt namn, han sa inte så mycket och huvudsaken var att jag ändå fick behålla mitt jobb.

Anna är omgift med en svensk man sedan ett antal år tillbaka och hon är fortfarande arbetsför fast bara på deltid, resterande 50 % är hon sjukpensionär. Hon summerar sin berättelse med att beskriva att hon inte bara har känt sig som en främling i Sverige utan att hon numera även är en främling i sitt hemland, hennes gamla vänner har flyttat runtom i Europa och de som är kvar har hon inte så mycket gemensamt med mer. Hon kan inte föreställa sig att flytta tillbaka till hemlandet helt och hållet utan skulle hellre vilja fortsätta med att åka dit så fort längtan blir för stor men säger samtidigt:

Jag brukar för det mesta stanna i fyra-fem veckor men redan efter två veckor kan jag börja känna att jag saknar mina barn och barnbarn hemma i Sverige. Den svenska maten längtar jag också efter. Det är egentligen många saker som irriterar mig när jag är i Serbien, det finns inga regler och rutiner alla gör lite som de vill och det kommer folk hem till en hela dagarna, varje dag. Jag blir trött av det, jag är van vid att ha lugn och ro. Det är jobbigt, när jag är i Sverige längtar jag till Serbien när jag väl är där längtar jag tillbaka till Sverige!

Hon avslutar med att säga att hon ändå har tur som har möjlighet att åka iväg när hon vill men att hon ändå känner sig mer hemma i Sverige idag än vad hon gjorde för tjugo-trettio år sedan.

6. Analys

Analysen utgår från de två frågeställningar som undersökningen har haft som mål att undersöka. Intervjuszvaren har därför kategoriserats under respektive rubrik.

6.1. Hur såg deras planer och mål ut när de kom till Sverige?

Olkiewicz (1990) visar i sin studie att majoriteten av de jugoslaviska arbetskraftinvandrarna hade planer på att återvända till hemlandet inom fem år efter deras ankomst till Sverige och att de inom de här fem åren ska ha lyckats spara ihop ett sparkapital. Detta framgår tydligt även i denna undersöknings intervjuvar där samtliga har uppgett att de såg sin invandring endast som tillfällig och att de inom loppet av ett par år skulle återvända vilket även visar att själva motivet till invandringen hade ett ekonomiskt syfte. Det främsta målet med detta syfte var att arbeta så mycket som möjligt för att kunna tjäna ihop sitt sparkapital. Att de redan i hemlandet hade ett motiv klart för sig och tidpunkten för deras återvandring medförde inte till en bättre integration. Tvärtom så gjorde deras inställning att de avskärmade sig i större utsträckning genom att de höll sig till den egna kulturen och grupptillhörigheten i alla fall under de första åren.

En av intervjupersonerna beskriver att han upplevde det som att han som invandrare var tvungen att arbeta mycket hårdare än vad en svensk behövde göra. Kvinnorna i den här undersökningen har själva återgett att de hade heltidsarbete och extraarbete utöver den ordinarie arbetstiden, detta var oavsett hur deras familjesammansättning såg ut, om de hade barn eller inte hade ingen betydelse. Meurle och Andric (1971) har i sin undersökning kommit fram till liknande uppgifter och att det inte fanns större skillnader i hur stor omfattning arbetet utgjordes mellan män och kvinnor.

Det som däremot motsäger Ahrne, Roman och Franzéns (2008) antydningar om att utbildningsnivån har med anpassningsförmågan att göra stämmer inte överens med min undersökning där intervjupersonerna uppger att de hade en relativt hög utbildning när de kom och kunde likväl anpassa sig bra i samhället. Gymnasieutbildning ansågs på den tiden som relativt hög utbildning i förhållande till hur samhället såg ut i landet som de intervjuade kom ifrån på 1960-talet (Ahrne, Roman & Franzén, 2008). Alltså har det kanske inte med

utbildningsnivån att göra utan det är den personliga inställningen som spelar roll för etableringen i nya samhället.

6.2. Varför åkte de aldrig tillbaka till sitt hemland?

Samtliga intervjupersoner har uppgett likvärdiga svar om att den främsta anledningen till att de valde att stanna i Sverige var för deras barns skull och att de senare under barnens uppväxt anpassade sig allt mer i det svenska samhället. Endast en av intervjupersonerna uppgav att även kriget på Balkan hade betydelse för att återvandringen skulle vara möjlig. Vad ingen uppger däremot är det faktum att de faktiskt inte hade något att åka tillbaka till som exempelvis att det inte fanns möjligheter till ett arbete eller någon annan finansiell trygghet, dock uppger två av intervjupersonerna att de saknade eget boende i hemlandet. Ahrne, Roman och Franzén (2008) nämner detta dilemma om att en återvandring oftast dröjde ut på tiden och att det var vanligt att dessa invandrare förlängde tidpunkten för sin återvandring med ett par år åt gången. Den främsta orsaken var även enligt dessa författare att det saknades möjligheter att få ett arbete i hemlandet (Ahrne, Roman & Franzén, 2008). Ingen av de intervjuade nämner dock att bristen på arbete i hemlandet skulle vara en avgörande orsak till att de inte återvände. Kan det vara så att de känner ett visst misslyckande som de inte vill kännas vid? Deras upplevelse om att de kände sig som främlingar i hemlandet och att de känner så än idag tyder på att deras integrering i det svenska samhället fungerat bra trots svårigheter som de upplevde. Intervjupersonerna bekräftar i sina berättelser även det som Olkiewicz (1990) skriver om att dessa människor med åren ändå påverkas av människorna i det nya landet och de nya förhållandena genom att deras egen identitet förändras trots den starka anknytningen till hemlandet (Olkiewicz, 1991).

Deras planer om att kunna tjäna ihop till deras tilltänkta sparkapital som skulle ge dessa människor bättre levnadsvillkor vid återvandringen, och drömmen om att flytta tillbaka till sitt hemland uppfylldes dessvärre aldrig. Sammanfattningsvis vill ingen av de intervjuade numera flytta från Sverige, de vill istället bo växelvis i båda länder när de når sin pensionsålder. Detta kan kopplas än en gång till att tryggheten i den egna ekonomin spelade och spelar fortfarande en central roll. Deras nya land kunde, och kan fortfarande erbjuda dessa människor en ekonomisk säkerhet, något som deras hemland inte kunde erbjuda varken på 1960- och 1970-talet och inte heller idag.

7. Avslutande diskussion

Den eviga hemlängtan eller drömmen om att kunna återvända till sitt hemland med tillfredsställande sparkapital förverkligades inte för mina intervjupersoner. Personligen är jag en del av denna hemlängtan då jag är en del av den här generationens livshistoria. Undersökningen som jag har gjort är relativt liten men i allra högsta grad väldigt relevant. Tidsplanen räckte tyvärr inte till en mer omfattande undersökning. Samtidigt så hade det varit önskvärt ifall någon uppföljning hade gjorts om de här människorna efter till exempel 20, 30 eller 40 år.

Inte helt oväntat bekräftar intervjupersonernas svar på mina egna upplevelser som funnits genom att leva tillsammans med den första generationens invandrare. Utifrån mina intervjuer har jag kommit fram till att det gemensamma för mina intervjupersoner var att de egentligen inte hade klart för sig vad det skulle innebära att flytta tillbaka till Jugoslavien, de hade inte ett färdigt koncept exempelvis arbete, skola och boende men nästan alla hänvisar till barnens skolgång och etablering. Jag tror inte heller att det har varit så lätt för mina intervjupersoner att känna sig hemma i Sverige dels för att de inte hade fått någon utbildning i svenska språket vilket gjorde att de aldrig kunde känna sig som del av samhället, dels för att de aldrig egentligen packade upp sin resväska rent metaforiskt. Det som författaren Soydan (2010) tar upp om den så kallade trestegsmodellen i en förändringsprocess kring integrationen kan till stor del kopplas och sättas samman med det som intervjupersonerna själva har återberättat. Ackulturationen som en funktionell anpassning var i deras fall inte svåruppnåelig eftersom skillnaderna från början inte var så märkbara exempelvis när det gällde de basala sakerna som klädesvanor och vardagslivets regler, tvärtom så var de snarlika de som de hade i hemlandet. Intervjupersonerna har också lyft fram, genom sina berättelser om att integrationen trots omständigheterna föll väl ut och att de sedan många år tillbaka känner sig delvis som svenskar och har tagit sig an den svenska kulturen i mångt och mycket. Däremot så framkommer det inte genom de intervjuades berättelser att de ska ha kunnat assimileras i den här processen och detta stämmer väl överens med det som Soydan (2010) tar upp angående assimilationen där en invandrare byter sin identitet helt genom delaktighet av ett värdesystem som majoriteten gör. Anledningen till att de inte assimilerats är för att deras egen uppväxtkultur är just så djupt rotad i de här människorna.

Min personliga reflektion överensstämmer med de intervjuvaren som jag har fått i undersökningen och den är att denna grupp av invandrare, som kommit hit mellan 1960 och 1970-talet, har glömts bort i statistiken och undersökningar till förmån för de invandrare som har kommit till Sverige på 1990-talet. Därför kan denna undersökning vara en början till en kanske mer omfattande forskning kring orsaken till varför dessa människor valde att stanna i Sverige trots den eviga hemlängtan. De här människorna har på sitt eget sätt lyckats förena det bästa av två världar som de idag tillhör, de har tagit tillvara av de positiva sakerna och gjort det till en helhet där de funnit sig själva.

8. Referenslista

Ahrne, G, Roman, C & Franzén, M (2008) *Det sociala landskapet - En sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen

Aspers, P (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber AB

Bryman, A (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB

Hamberg, E. M (1979) *Return migration from Sweden to Yugoslavia since the 1960's*. Stockholm: Departementets offset central

Meurle, K & Andric, M (1971) *Background to the Yugoslav migration to Sweden, Case study of a group of Yugoslav workers at a factory in Sweden*. Lund University

Olkiewicz, E (1990) *Invandrarfamiljer i förändring – En studie över finska och jugoslaviska invandrarungdomar och deras föräldrar*. Stockholms Universitet

Soydan, H (2010) "Migration". I Ted Goldberg (red.): *Samhällsproblem*. Stockholm: Liber Förlag

Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2011-10-24)

Bilaga 1.

Intervjuguide

- Vad hade du för utbildning innan du kom till Sverige?

- Vad hade du för sysselsättning i hemlandet?

- Vilket år kom du till Sverige och hur (färd sätt)?

- Kom du via AMS eller privat?

- Hade du ordnat arbete innan ankomsten till Sverige?

- Hade du planer på att stanna eller var planerna bara att tillfälligt arbeta här?

- Var du gift när du kom till Sverige?

- Hade du tankar på (om du ej var gift) att du skulle kunna tänka dig att gifta dig med en svensk/svenska?

- Varför flyttade du inte hem igen?